

14

PAGINI LITERARE

BCU Cluj University Library Cluj

An. IX

Nr. 5

Alap

S U M A R U L

Ion Miclea, *Știința modernă și tomismul.*

Ion Țigăra, *Sonet (Versuri)*

Romeo Dăscălescu, *Istorie (Versuri)*

Ștefan Aug. Doinaș, *Intermezzo (Versuri)*

I. Cârja Făgădaru, *Jurământul fărtașilor
(nuvelă)*

Mircea Bogdan, *Avram Iancu în drama lui
Lucian Blaga.*

C R O N I C I

Teodor Murășanu, Ion Agârbiceanu: *Li-
cean... odinioară.*

Eugeniu Todoran, Eusebiu Camilar: *Cordun.*

I. Bunea, Octavian Goga: *Discursuri.* — Gri-
gore Popa: *Prezența divină în filosofia
contemporană.*

I. Bradu, *Saeculum.*

Șilviu Bardeș, *Luceafărul.*

Dimitrie Danciu, *Editura „Dacia Traiană”
din Sibiu.*

Bibliografie

ȘTIINȚA MODERNĂ ȘI TOMISMUL

După încercări de două veacuri, știința și filosofia modernă au ajuns la convingerea că înțelesul mai adânc al fenomenologicului se găsește într-o știință a noumenului, în ontologie, principiul suprem și coordonator al aparențelor haotice.

Această constatare că adică *știința modernă este mai degrabă ontologică decât fenomenologică* și că departe de a fi opusă realismului tomist este de acord cu el și-l caută într-una, chiar și dacă nu-i place să-l numească, este un fapt pentru dovedirea căruia vom aduce mărturia celor mai mari reprezentanți ai științei moderne.

Pozitivismul și-a fixat ca țintă supremă fericirea omului prin știință. Această țintă departe de a fi fost atinsă. Tot ceea ce a realizat, s'a mărginit exclusiv la o mulțumire sensibilă a omului Cantitatea, numărul și viteza, au luat locul calității, fineței, unității și idealului. După două-trei decenii de experiențe, împotriva produselor pozitivistice, rațiunea și inima omenească pornește o luptă înverșunată, cunoscută sub numele de falimentul științei, care în fond nu era altceva decât o pătrunzătoare critică a pozitivismului. În primele rânduri, de această dată, nu se găsesc filosofii, ci savanții. Străduința lor se îndreaptă spre demonstrarea celor două mari greșeli ale pozitivismului: determinismul mecanic absolut al legilor naturii și nesocotirea factorului ontologic în observarea și scrutarea fenomenelor experimentale. Critica științei moderne pune în fața acestor două greșeli, adevărul relativismului legilor naturii și factorul „libertate” în ordinea psihică: apoi fixează ca ideal științific, principiul explicativ final al universului și al lucrurilor. Intellectul nu se hrănește cu copiile, cu învelișul extern al lucrurilor: el este dornic de esență, de absolut; din această pricină știința nu se poate dispensa de idealuri pe cari însă numai filosofia i le poate da.

Pozitivismul comtean a fost găsit insuficient chiar și numai pentru satisfacerea exigențelor științifice ale savanților, așa încât astăzi situația este profund schimbată. Știința modernă se găsește la o distanță tot atât de mare de pozitivismul lui Comte, Littré, etc. pe cum se găseau odinioară principiile pozitivistice, de filosofia tradițională a începuturilor.

Această schimbare fundamentală, această nouă orientare este un fapt. „*Ce qu'il y a de caractéristique dans le mouvement philosophique actuel, ce ne pas sa soif de réalité vivant, son besoin*

profond de dépasser les conceptions positivistes du XIX siècle?"¹⁾ se întreabă unul care a cercetat întreagă mișcarea filosofică contemporană. Acesta, după ce a ascultat pe savanți și pe filosofi, în concluzie, dă răspuns la întrebare: „*Nous sommes donc bien loin de l'époque ou l'on considérait la métaphysique comme quelque chose d'arhaïque et de stérile*"²⁾

Reacțiunea modernă împotriva pozitivismului filosofic și anti-metafizic, a pornit din toate părțile și din toate sectoarele științei. În această năzuință își dau mâna: biologii cu fizicienii, naturalii cu chimicienii, matematicienii cu filosofii și criticii științifici.

Cl. Bernard respinge orice încercare de a reduce fenomenele biologice la fenomenele fizico-chimice (tendință pozitivistă). „*Biologia trebuie să-și ia metoda experimentală dela științele fizico-chimice, însă păstrându-și fenomenele specifice și legile sale proprii*" (*Introduit, à la médecine expérimentale*, 1865, p. 118)

Prof. Grasset: „*C'est par le besoin métaphysique manifesté dans le langage, le besoin moral, le besoin de prier que nous nous élevons au-dessus de la bête. Mon chien ne manifeste aucun scrupule moral, aucun instinct d'adoration*" (*La biologie humaine; Droits et devoirs*)³⁾

Prof. A. Gemelli, rectorul Univ. Sacra Cuore din Milano, cel mai mare fiziolog al vremii, restauratorul neotomismului italian, dovedește că fenomenele vitale nu se pot reduce la fenomene fizico-chimice, fiindcă ele sunt guvernate de un principiu supra empiric, de un principiu substanțial: sufletul.

Lucrările unui Hans Driesch (*Philosophie des Organischen*, 2 Band, Engelmann; *Die „Seele“ als elementarer Naturfactor*, Leipzig, 1903) ale lui F. Buytendiyk (*Psychologie des Animaux* ale lui Hans André (*La Typologie des Plantes*, prin 1929, *Urbild un Ursache in der Biologie*, München 1931); ale lui Révy Collin (*La Théorie Cellulaire et la Vie. La Biologie médicale*, 1929⁴⁾) fac dovadă peremtorie că biologia ține seama astăzi de un principiu explicativ al fenomenelor vitale, pe care pozitivismul credea că l-a eliminat din preocupările științifice.

Tot atât de evidentă este tendința ontologică, transcendentălistă și în fizica modernă. A. Cournot declară, că noi ne putem ridica dela o ordine dată de adevăruri fenomenale, la o ordine superioară, pătrunzând astfel treptat în înțelegerea fondului realității. Și continuă astfel: „*Orcé s'ar putea spune în școalele științifice moderne, în care ți-e frică mai cu seamă de a părea că faci metafizică, atomismul mixt, la fel cu atomismul pur, implică prezența de a sesiza în ceva mod esența lucrurilor și natura lor intimă*" (*Traité de l'enchaînement*, 1861, p. 264) Meyerson comentând aceste cuvinte zice că: „*Știința întreagă zace pe acest strat puțin*

¹⁾ Y. Benrubi: *Les Sources et les Courants de la Philosophie Contemporaine en France*, Paris. F. Alcan, 1935, 0-4,

²⁾ Id. ibid. 1029.

³⁾ Y. Courbesive, *Les Dieux vermoalus*, Paris, p. 36.

⁴⁾ Cfr. Maritain, *Science et Sagesse*, Paris, p. 115.

aparent fără îndoială, fiindcă s'a cercat să se nege această bază, mai puțin solidă și profundă a credinței în ființa independentă de conștiință". — Există deci un realism implicit practicat de știință, chiar și dacă savantul aderează la o metafizică idealistă. Tot așa este absolut imposibil să-ți imaginezi un lexic științific constituit exclusiv din evenimente și relații din care să fie excluse noțiunile de substanță, cauză, rațiune de a fi, tendințe, calitate, forță, energie sau facultate. De fapt știința uzează constant de atari noțiuni și încheie așa: „Astfel știința adevărată, singura pe care o cunoaștem noi, nu este în nici un fel și nici în una din părțile sale, conformă cu schema pozitivistă.”¹⁾

H. Poincaré, deși nu este atât de explicit în a afirma realitatea obiectivă, independentă de conștiință, totuși „nu poate admite ca savantul să creeze liber faptele științifice faptul brut este acela care îl impune. În realitate nu există frontiere între faptul brut și faptul științific și, în consecință între știință și realitate”²⁾

E. Borel nu poate admite determinismul absolut, „căci oricât de mică ar fi partea făcută libertății în lume, este un abis între o lume în care această parte există și o lume din care aceasta este exclusă”. (Le Hasard)³⁾

P. Duhem, celebrul fizician spune că: „Ar fi irezonabil să muncești la progresul teoriei-fizice, dacă această teorie n'ar fi reflexul din ce în ce mai clar, din ce în ce mai precis, a unei metafizice”. (Scris. către Acad. Revue des Deux Mondes, 15 Mai, 1918. Duhem spune că se gândește precis la metafizica tomistă. Apoi continuă astfel: „Teoria fizică nu redă niciodată explicarea legilor experimentale; niciodată ea nu ne descoperă realitățile care se ascund în dosul aparențelor sensibile; însă cu cât se perfecționează, cu atât mai mult presimțim că ordinea în care se așează legile experimentale, este reflexul unei ordine ontologice” (La Théorie physique, p. 308)

E. Meyerson găsește că în actul cunoașterii științifice sunt implicate nu numai elemente apriorice, după cum susține Kant, ci și elemente a posteriorice (*Identité et Réalité*, p. 366). În critica pozitivismului susține cu toată convingerea existența realității ontologice, independente de conștiință. „Concepția pozitivistă a cunoștinței neglijează două constatări fundamentale și anume: deoparte acest fapt neîndoielnic că știința este esențialmente ontologică; că nu se poate lipsi de o realitate pusă în afară de ea, și de altă parte tendința sa tot atât de manifestă de a depăși cercetarea legii prin aceea a explicării” (*De l'explication dans les sciences*, Pref. p. VII subl. n.). Savantul nu se poate debarasa de preocupările ontologice și explicative fiindcă: „însăși existența legilor confirmă că știința, chiar pur legală este în realitate legată de metafizică” (Ibid p. 33). Cei ce au voit să facă din știință un sistem de rapoarte, fără nici un suport, au cercat imposibilul, fiindcă legile științ-

¹⁾ Jacques Maritain, *La Philosophie de la Nature*, Tég. i Paris, p. 58.

²⁾ Y. Benrubi, op. cit. p. 357.

³⁾ Id. ibid p. 373.

fițe nu sunt legi numai ale eului, ci ale realității pe care o guvernează și cu care sunt în conformitate.

Nu mai puțin concludente sunt constatările lui Ch. Dunan. Ocupându-se cu teoria relativității lui Einstein observă, că: „Realul teoriei relativiste este foarte sigur, un absolut ontologic, o adevărată ființă în sine mai absolută și mai categorică decât obiectele simțului comun și ale fizicii preeinsteiniene. — „Spațiul euclidian ne aparține ca propriu însă spațiul umplut de curburi sau de ridurile relativităților este obiectiv; el aparține lucrurilor, el constituie, el singur toate lucrurile, el este cu adevărat și literalmente lucrul în sine”. (*La reduction relativiste*, p. 79 și 216).

Idealismul criticist a găsit o antinomie sângeroasă între o realitate extramentală și gândire, susținând că este imposibil să se cugete ceva ce este în afară de cugetare. M. Pradines găsește dimpotrivă, că raportul dintre intelect și obiect este o condiție esențială a gândirii. „Antinomia lucrului și a cugetării departe de a împiedeca cugetarea să atingă lucrul, este dimpotrivă, condiția și rațiunea însăși a operației de a cugeta lucrurile — la pensée est un action, sans cesser d'être une pensée de quelque chose”. (*Principe de toute philosophie de l'action*, Alcan, 1909, p. 31).

Prin urmare, nu numai filosofia, ci și știința este muncită de dorința de a găsi înțelesul adânc al realității analizate, de a stoarce ultima rațiune a obiectului cunoscut. Și dacă filosofia științistă pozitivistă n'a fost în stare să-i satisfacă această năzuință, ea se îndreaptă spre luminile metafizicii care are ca obiect ființa, lucrul în sine, cu categoriile sale transcendente.

„Mărețele înnoiri pe care le dătează fizica, deoparte lui Lorentz, Poincaré, Einstein, de altă parte lui Planck, Louis de Broglie, Dirac și Heisenberg, reînnoiesc și stimulează în ea (în știință) semnul misterului ontologic al lumii materiei, în urmă, găsim o dovadă semnificativă și în preocupările filosofice ale unui Hermann Weyl, Eddington și ale lui Hans.”)

Atât filosofia cât și știința își îndreaptă năzuințele spre lămurirea misterului realității; ele caută să răspundă la variatele întrebări pe care le pune cu stăruință neastâmpărul rațiunii. La aceste întrebări dau răspuns atât știința cât și filosofia; atât una cât și alta vor să se instaleze în inima realității, însă pe căi și cu mijloace diferite. Știința, dacă a scrutat elementele lumii sensibile, fenomenele, dacă prin experimentare a ajuns să stabilească legi cari cârmuiesc fenomenele, și-a împlinit chemarea. Răspunsul științei este cert, clar și precis, fiindcă razimă în evidență sensibilă și experimentală. Cu toate acestea, deși este ultimul cuvânt al științei, nu mulțumește pe adevăratul savant, acesta vrea să cunoască nu numai aspectul sensibil, fenomenul experimental al realității, el pune întrebări, și de acele cari se adresează naturii și esenței realității, întrebări la care numai metafizica poate răspunde, fiindcă ea încearcă răspuns la misterul ontologic al lucrurilor, astfel ultimul cuvânt al adevăratei științe trebuie să se întâlnească cu cel dintâi

1) Jacques Maritain op. cit. p. 116.

cuvânt al filozofiei. Golul dintre ele este nu numai nefiresc, ci deopotrivă de primejdios pentru amândouă. Este nefiresc fiindcă nicăiri în natură, realitatea ontologică nu se găsește despărțită de realitatea fenomenologică, și este primejdioasă, fiindcă știința, pur fenomenală, fără de substratul celei noumenale este mai puțin decât relativă; la fel, știința noumenală fără de cea fenomenologică, se poate transforma cu ușurință într'o filosofie a idealismului fantasmagoric. Știința și filosofia sunt corelative și au îndatorirea de a se fundamenta reciproc. Amândouă se întâlnesc în ființă și pleacă din ființă, pentru a forma icoana adevărată a realității, inteligibilă, adică metafizică, deoparte, sensibilă, de altă parte.

* * *

Pozitivismul se caracterizează în primul rând printr'o atitudine precis antimetafizică; menirea omului de știință este de a elimina din cadrul preocupărilor sale obiectul în sine, substanța, cauzalitatea și finalitatea, considerate ca tot atâtea piedeci în calea progresului științific. Dacă ar fi cu puțință ca savantul să elimine din preocupările sale orice problemă filosofică și dacă ura contra metafizicii s'ar opri aci, n'ar fi nici o greșală, fiindcă de fapt știința experimentală nu este chemată să depășească primul grad de abstracție; însă când declară ca inexistentă realitatea inteligibilă ascunsă în realitatea sensibilă, când transformă legea cauzalității fenomenale din ordinea ontologică într'o lege a succesiunii din ordinea empirică, atunci fără să-și dea seama, din savant se metamorfozează în filosof negativist, ieșind din cadrul strict al pozitivismului științific. De acest păcat n'a fost scutit nici pontiful pozitivismului. „Comte, mai cu seamă în ultimele sale lucrări, face metafizică fără să-și dea seama” zice *E. Boutroux*, de aceea, aceste afirmații ale sale nu pot fi luate ca științifice.

După cum am văzut, mișcarea științifică actuală părăsește această atitudine potrivnică cu deosebire filosofiei naturale. În ea distingem cu mare claritate, de o parte ecoul chemărilor izvorite din străfundurile lucrurilor, iar de altă parte, inclinarea firească a rațiunii omenești de a sesiza în relativul sensibil, absolutul inteligibil, în fluxul efemerului, permanentul substanțial, în finit, infinitul; prin ferestrele translucide ale creaturilor, pe însuși Creatorul lor. Credem că gândul socialistului J. Jaurès cuprinde un mare adevăr: „Pour bien voir l'infini du point de vue de la terre, il faut donc d'abord *vue* la terre du point de vue de l'infini. La réalité du monde sensible, pag. 344). Realitatea ca să poată fi bine sesizată nu este iertat să fie disociată de punctul de vedere metafizic, care este lumina călăuzitoare a adevăratei științe.

Știința modernă își dă foarte bine seamă de acest lucru și deși nu este menirea ei să scruteze după esențele lucrurilor totuși le admite, ca necesități raționale explicative. Ea știe că realitatea nu este reductibilă la un cadru empirico-schematic, la o expresie geometrică și știe și aceea, că esențialul, viața — cauza însăși a fenomenelor — încă este realitate și rămâne ca atare chiar și dacă

instrumentele sale de precizie nu o pot sesiza.

Cu această nouă orientare, oare spre care din marile concepții metafizice se îndreaptă, știința contemporană? Răspunsul se întrezărește.

Concepția filosofică pe care o presupune, spre care se îndreaptă și pe care o prefinde noua orientare științifică a vremii nu este și nu poate fi concepția idealistă de nici o nuanță, fiindcă toate concepțiile idealiste, începând cu Platon, continuând cu Descartes, Hume, Berkeley, Hegel, Kant, Fichte, Schelling, etc. și sfârșind cu Croce, Gentile, *Brunschwig*, le Roy, neagă obiectul în sine, realitatea extramentală, întreagă ordinea ontologică și odată cu aceasta posibilitatea unei metafizici realiste. Ori, „știința este esențialmente ontologică, ea nu se poate lipsi de o realitate pusă în afară de eu”. (*Meyerson: De l'explication dans les sciences*, Pref. pag. VII.) și astfel idealismul, care reduce toată realitatea la conștiință și la legile sale subiective, nu poate avea nimic cu știința modernă, care mărturisește că nu poate renunța la gândul că lumea pe care o experimentează este cu adevărat reală și nu o construcție a imaginației sale creatoare.

Al doilea motiv care decurge din cel de mai sus este acela că idealismul restrânge realitatea exclusiv la lumea celui care se substituie și lumii externe, redusă la o proiecție a subiectivității, în care inteligența nu găsește altceva decât ceea ce a pus dela sine. Pentru idealist nu există legi independente de conștiință; legile realității sunt legile pe care le impune conștiința, după ce le-a sesizat în sine. Or, știința modernă crede dimpotrivă că ea descoperă legile prin observarea relațiilor constatate dintre lucruri. Ca să se convingă despre acest adevăr, experimentează și, orice dispoziții subiective contrare ar avea savantul, experiența fiind aceea care comandă, ea și le impune pe ale sale. În știință cuvântul cel dintâi și cel mai de pe urmă nu-l are savantul, ci realitatea experimentată. Pentru filosofia idealistă știința realității este posibilă numai în diametrală opoziție cu principiile sale fundamentale. Știința modernă se îndreaptă spre o filosofie în care motorul este nu numai realitatea empirică, ci și cea metaempirică.

Filosofia pe care o caută știința actuală nu este nici intuizionismul bergsonian pentru care realitatea este devenire, timp, scurgere, iar cunoașterea intuiție, adică o specie de simpatie intelectuală prin care gânditorul se transpune în interiorul obiectului pentru a coincide cu ceea ce acesta are unic, și, în consecință inexprimabil (*H. Bergson, Introdect, à la Metaphysique, Revue de Mét, 1903 p 17.*)

Adevărul însă este că omul nu cunoaște această intuiție prin care se instalează în inima realității. Dacă această confundare cu obiectul în însăși ființa lui, fără mijlocirea conceptelor logice, ar fi cu puțință, atunci ar înceta orice progres științific fiindcă, deoparte subiectul ar sesiza întreg misterul ontologic al realității și astfel atingând absolutul, direct, i-ar epuiza întreg inteligibilul și — astfel ar înceta orice năzuință ulterioară; de altă parte, subiectul unindu-se în ceea ce are mai specific, cu obiectul, fără intermediul conceptelor, n'ar

avea nici un mijloc să-și comunice experiența săvârșită. În acest caz, din nou ar înceta orice știință. Prin urmare, știința neputând renunța la demonstrația logică, conceptuală, nu se poate orienta nici nu poate tinde spre o concepție filosofică intenționistă. Ea nu poate tinde decât spre o filosofie care împacă atât exigențele rațiunii, ale subiectului, cât și ale obiectului; iar raportul dintre aceste două elemente componente, trebuie să fie un raport real, altfel nu poate fi vorbă decât de ficțiuni ale închipuirii.

Între concepțiile filosofice singura care nu sacrifică nici unul din cele două elemente ale cunoașterii reale, este filosofia tomistă numită și *realism critic*. În această filosofie este salvată atât activitatea spirituală a subiectului, cât și activitatea materială a simțurilor, singurele cari intuesc realitatea externă sensibilă. Cunoașterea este un act la realizarea căruia participă omul întreg; ea începe în simțuri și sfârșește în intelect. Nu este nici numai sensibilă, nici numai pur spirituală; materialul furnizat de experiență este spiritualizat din partea facultăților interne, cari prin activitatea intellectului activ, devine concept sau idee. Conceptul nu este locuitorul obiectului; nici nu este obiectul cunoscut *per se primo*, ci este *însuși obiectul*, care din sensibil a devenit inteligibil. Realitatea este sesizată atât din partea simțurilor, cât și din partea intelectului, firește, în moduri deosebite, însă aceste moduri toate converg spre actul misterios al înțelegerii. Simțurile iau contact imediat cu realitatea întrucât este sensibilă, experimentabilă, particulară; inteligența o sesizează sub aspectul ei ontologic; aceea ce intuesc simțurile este ceva; ceea ce se prezintă în fața înțelegerii este o esență și o existență. Accidentele descoperite de simțuri se găsesc înrădăcinate într-o substanță reală care le susține, rămânând aceeași sub fluxul trecător al fenomenelor. În concepția tomistă avem simultan, deoparte cunoașterea sensibilă, fenomenologică, experimentală, iar de altă parte cunoașterea ontologică sau inteligibilă. Epistemologia tomistă apără atât aspectul experimental al cunoașterii, cât și cel noumenal; iar certitudinea acestei cunoștințe, *răzimând* atât în simțuri cât și în rațiune, este maximă.

Știința actuală nu poate renunța nici la gândul că fenomenele experimentate au un principiu de coeziune, o substanță de inherență, care chiar dacă depășește experiența, totuși inteligența este capabilă să o sesizeze în actul înțelegerii. Concepția materialistă negând spiritualitatea actului cognitiv, concepția idealistă, negând cunoașterea unei realități independente de conștiință, nu poate satisface exigențele științei moderne. Tomismul care le salvează pe amândouă, este ținta spre care se îndreaptă mișcarea științifică modernă, e, de multe ori, fără să o spună.

*
*

Filosofia lui Toma de Aquino a evitat totdeauna extremitățile deopotrivă de primejdioase: nu s'a înglobat în materie, însă nici nu a pierdut un singur moment contactul cu realitatea. Nu este o filosofie imanentistă care-și închipue rațiunea ca pe un glob care ar

inchide în interiorul său toate obiectele gândite¹⁾, dar nu este nici transcendentalistă în sens Kantian, că adică eul cunoscător ar impune realității aparente categoriile sale a priori, ci este pe cât de immanentă (ca spirituală) tot pe atât de transcendentalistă (ca realitate în sine). Ea formează sinteza științei cu filosofia. Cât privește metoda, este tot pe atât a lui Platon pe cât este a lui Aristoteles „pentru că Platon descoperind ideea, Aristoteles a văzut cu claritate că ideea nu trebuie să fie separată de fenomen, și că în natură ideea lucrând cu titlul de materie, face sensibilul inteligibil, în vreme ce sensibilul acționând cu titlul de materie, face ideea existentă și reală. Iată embrionul din care trebuie să iasă orice filosofie, după cum în embrionul uman este omul viitor întreg”. (Ch. Dunan *Les deux idéalismes*, Alcan, Paris 1911, p. 196).

Știința și filosofia științifică, după greșelile pozitivistice care au fărâmițat realitatea, reducându-o la un schematism simbolic, astăzi se îndreaptă spre o concepție ontologică a cunoștinței.

Ne pare bine că această nouă orientare este studiată, recunoscută și propusă și la noi din partea celor mai mari reprezentanți ai gândirii românești.

Între aceștia cel mai hotărât este d. Prof. I. Petrovici, care este un metafizician nu convertit la metafizică de *curentul ontologic, din ce în ce mai puternic din zilele noastre*, ci ca unul care a crezut în necesitatea metafizică și a pledat pentru drepturile ei ca disciplină teoretică chiar atunci când această ramură filosofică nu se bucura de nici un credit²⁾. Astăzi D-sa poate avea satisfacția văzând că intuiția D-sale este confirmată din partea celor mai mari savanți moderni; iar tomiștii încă pot avea mulțumirea că filosofia lor nu este numai un ideal metafizic, ci și unul științific.

ION MICLEA

¹⁾ I. Petrovici: *Trandentalul și cunoașterea omenească*, „Rev. de Fil.” 19 6. p. 336.

²⁾ N. Bagdasar, Petrovici metafizician, în *Preocupări Literare* an. VII No. 6—7, p. 282.

S O N E T

Pentru Liana

Chematu-te-am din basmul altei stele
La sbor trufaș spre neștiute creste.
Venit-ai albă ca o bună-veste,
Poemă de mătăsurii și dantele.

... Palpită, 'nrourate, gene grele
Pe neînțeleasă filă de poveste:
Cumplit trecu călcâiul vieții peste
Împrăștiata salbă de mărgele...

E ceasul destrămărilor aproape,
Adâncă desnădejdea hăuri, cască,
Groparii îndoielii vin să sape...

O, clipa de-ar putea să zăbovească...
Auzi? Încep pe înstelate ape
Pierdutele corăbii să sosească...

ION ȚIGĂRA

I S T O R I E

Soarele abia deschisese privirea
Spre moartea care tolănită'n ierburi
Ne pândea ca un șarpe.
În os nu mai simțeam a nopții brumă:
Sângele mai cald bătea'n tâmpla încinsă...
Doar clipele prea semănau cu melcii.
Priveam spre cer,
Știind că până acolo
E drumul prin țărâna bătăliei
De două ori mai scurt.
Ne-am închinat și-apoi sună atacul!
Duceam hotarul țării după noi,
Ca pe un ghem de sfoară destrămându-l,
Spre biruința care atunci cresc
Din sângele celor mai buni ai noștri.
Așa a fost cum ni s'a dat poruncă:
Pe viață și pe moarte să ne batem
Și nu să ne întoarcem, ci să fim
Acolo semn statorniciei noastre.

Prietene, mulți au mușcat țărână
Atunci. Ai noștri pentru sfântul lor elan
Pe lângă rădăcinile de ierburi
Deschisu-și-au spre veșnicie drum.
Azi sunt în cer. Învață a-i privi
În nopțile mai clare, printre stele,
Cătând spre fapta sbaterii din luptă,
Spre Patria ce dânșii ne-o făcură.

Tăcere-acum să ne cuprindă. Ceasul
E-al miezului de noapte.
Spre inima
Țărânei te apleacă. Ascultă glasul
Celor ce printr'însa
De două ori un drum spre cer scurlat-au.

ROMEO DĂSCĂLESCU

INTERMEZZO

Ne iubim ca arborii: cuvântul
și cu păsările care cântă,
Creanga sufletului se frământă
atingând când cerul, când pământul.

Gândul — ce avară bogăție!
Făr'a da nimica nimănui
își împrăștie cu dărnicie
aurul și primăvara lui.

Totul ca o agonie dragă
stăruie în noi și mai departe;
uneori, blestemul se desleagă
și le știm pe toate, ca din carte.

Crește un alt cer undeva 'n noi
și tânjim, privindu-ne în ape
după chipurile vagi, cu foi
care se stârnesc atât de aproape.

Se așează promoroacă fină,
parc' ar ninge cu argint, — și blând,
umbrele aurite cu lumină
umblă 'n jurul nostru, tremurând.

La hotarul bănuț de vrajă
între suferință și 'ntre vis,
ca doi îngeri scoși din paradis,
strânși în brațe, stăm înalți de strajă.

Triști, în anotimpurile scurte,
ne iubim ca arborii. Dar mâine
numai amintirea va rămâne
ca un vânt de toamnă într'o curte.

ȘTEFAN AUG. DOINAS

JURĂMÂNTUL FĂRTAȚILOR

Ploaia pare că își uitase de ea, cădea într'una, cădea deasă, cădea multă, cu găleata. Ploua cu bulbuci, semn că ține încă. Se rupseseră țăriile, uitase Dumnezeu măsura pământului sau se pedepseau păcatele oamenilor? Nimeni nu știa ce să zică, și ce să creadă, nici atât.

De zece zile ploaia tot așa; într'una, potop. De contenea câte un ceas, două și era ziuă, cenușa grea a norilor se împrăștia puțin ca apoi la bubuitura unui tunet negurile să se inverșuneze mai crunt și ploaia să-și răpăe fuga nebună peste sat și pădure cu atâta repeziciune și bogăție încât pânza apei ce curgea de sus își scurta vederile. Seara de se oprea, norii se subțiau și prin aburii lor puteai să vezi, dacă îți ridicai privirile către crug, ochii murdari ai stelelor ce clipeau micuți și galbeni.

Oamenii nu mai ieșiau din casă cu zilele. Nu era modru să fi umblat pe vremea asta la treburi că putrezeau hainele pe tine și umezeala te răzbea până la oase. Vitele și le adăpau bărenii din șiroaiele de apă turbure sau bălțile încinse prin bătătura ogrăzilor. Mirosul de piatră și culoarea roșie a apei împidecau însă dobitoacele să-și potolească setea și oamenii erau muniți de gândul că ce se va alege de capul lor. Câte vaci lacome sorbiră apa pământie până făcură de sătule foale pe spate. Se betejiră de a doua zi și vecinii luând de veste se ațineau cu ele să nu le lăcomescă.

De se întâmpla să se întâlnească câte doi săteni pe la moară, se tânguiau amarnic de vremea ce se slobozise și pagubele ce se iveau.

— Să ferească Dumnezeu să-mi piară Cheșa, se jeluia Parlea, cu apă în ochi, către Vasile al Salvinei. Sărăcia mă silește să mă bag slugă ca să-mi pot câștiga un colț de mămăligă pentru cilediu.

Era vara, timpul când coșaii îmburdau iarba. Cel ce avuse noroc să-și strângă fânul, nu prea avea de ce se plânge de ploaie. Cei mai mulți însă erau cu pologul pe jos și vedeau neputincioși cum se încinge și se impute nutrețul și lucrul ăsta îi făcea să se tângue de foamete.

Munții vineți răzimaiu cu frunțile moi de apă, cerul ce se apropiase de pământ încât puteai să-l spargi cu țopina dacă ai fi vrut. Văile se umflară și purtau sgomotos bolovanii pe fundul albiei. Li auzeai cum se ciocnesc și se sparg. Pe drumurile desfundate dintre dealuri nu era chip să te tragi.

În colnul scund de lângă măetorele lui Burzu, Visarion Doaca își găsisse locul de când începură ploile, să întâlnească pe Anuța lui Craiu. Locul îl aflase fata și Visarion nu avu de ce se împotrivi. E drept, că la șurile astea nu stătea nimeni — Burzu își mutase de un an casa din dealul ăsta — așa că dragostea se putea face aci, fără teamă că te-ar putea descoperi ochiul omului. Tinerii din coln văzură spre apus cum un fulger se desprinse subțire de

pe cer, se rupse în două, în trei, șerpui frânt cu repeziciunea gândului și se pierdu în depărtări. Urmă o clătinare înceată a bolții și cu rostogoliri mari, greoaie, un tunet se prăbuși nesigur, își opiniți odată deslănțuirea ce creștea în duduitori surde, și pocni apoi asurzitor chiar deasupra satului, așa de puternic încât călușii mărunți din poeți ciuliră urechile și săriră cu picioarele de dinainte în iesle. Oamenii făceau smeriți semnul crucii și murmurau rugăciuni prii care cereau tuturor sfinților să le poarte grija și să-i ferească de trăsnet.

Anuța, înferbântată de pipăiturile flămânde ale lui Visarion, ațâțase sângele flăcăului. Își trăgea cu împotrivire piatra șanului din pumnii lui, îmbiindu-i pe de altă parte drăgostos pulpele calde pe care feciorul le strângea între genunchi.

— Stai că ne trăsnește, Visarioane, izbucni din toate puterile fata când tunetul cel mare înfioră lumea, ca apoi înspăimântată să-și facă cruci grăbite. Vru să se desprindă din mâinile lui Visarion dar nu găsi alt loc unde ar putea fi mai păzită, de aceea se lipi strâns de pieptul feciorului. El o strânse bărbătește, împresurând-o vânjos cu brațul pe după mijloc încât fata nu se putu răbda să nu geamă de durerea strânsorii. Visarion o frânse încet și o făcu să se lase încet pe frunzarul umed din coln, respirându-i cu nesaț mirosul de coaje de alun și calapăr ce se desprindea de pe carnea tânără și rumenă a fetei.

Visarion jubea trupul vânjos al Anuței și pentru el ar fi intrat și în foc, după cum se lăuda printre bărbați la crăsmă. La rândul ei, fetei îi plăcea vigoarea și curajul feciorului, gândindu-se că nu se va mărita cu altcineva decât cu Visarion. El i-a făgăduit că nu va lua altă nevastă — de ar fi să nu se mai insoare niciodată — afară de Anuța.

Fata avea obrazul rotund, îmbujorat de sânge. Mijlocie, cu formele pline și carnea tare, știa să facă dragoste așa cum se pricepea și la seceră sau la coasă când era vorba la adică. Ochii de culoarea cerului limpede, prea mici pentru fața ei, cunoșteau vederea vulturului. Visarion era lungan, îmbrăcat mai mult cu cioareci negri decât albi, cu un clop de brigadir pe o ureche și fața smeadă. Cunoștea feciorul meșteșugul dogarilor ca nimeni altul. Buzele lui cărnose și trunchiul mlădios scorniră vorba că el ar fi cel mai vrednic fecior din Bara și poate că asta îl făcu mai plăcut Anuței.

Se sculară de pe frunzar tăcuți. Anuța cu ochii blânzi, plecați pe o bîrnă părăsită dela picioarele ei, încercă să se încredințeze din nou de dragostea băiatului:

— Când mă iei la tine, Visarioane?

Bărbatul, cu privirile pierdute pe ușa colnului, păru că nu auzi cuvintele fetei sau că nu le înțelegea. Anuța, mai repetă odată întrebarea, mios și dulce, de Visarion nu se mai putu răbda. Se întoarse repede și proțâpindu-se în fața ei, cătrănit, se răsti:

— Până când să-ți mai spun fată, că te iau?! Așteaptă și tu să mă gat și să-mi ridic case.

O pală de vând aduse în coln stropi călduși de ploaie. De către casa de pe dos a lui Irimie Mârțu, tatăl Anuței, se vedea venind pe cărare Avram al Floarei, cu clopul pe ochi să nu-l lovească ploaia piezișe.

Cei din coln îl văzură amândoi deodată și pivirile li se întâlniră mirate. Visarion își înăspri căutătura și fața și cu vocea grea de bănueli, o întrebă tăios:

— Ce caută Avram la voi? Așa-i că te pește și el, nerușinată? Și tu te mai ții și cu mine!...

Fata nu răspunse numaidecât întrebării, așa precum se aștepta Visarion.

Luând-o drept incuviințare, feciorul nu mai spuse nici un cuvânt, întoarse fetei spatele și o sudui de soare. Apoi, cu pași mari, se repezi în calea lui Avram care începuse să urce către muncel, apucând-o pe scurtătura din pădure. Il ajunse chiar când da să se afunde printre fagi.

Fața lui Avram întunecată, se luminează de voioșie când îl văzu pe Visarion și ochii îi mărturiseau bucuria întâlnirii. Subt gorunul, unde îl ajunse Visarion pe Avram, ploaia nu pătrundea cu atâta ușurință. Se auzeau stropii cum cădeau sunători pe frunze ca să se scurgă apoi de pe crengi, ajungând unii dintre ei să atingă obrăjii feciorilor.

Avram era fârtat cu Visarion din anii prunciei, dela care trecuseră multe primăveri. Se legară frați de cruce odată când se găseau împreună cu vitele la munte, la pășune. Și atunci era vreme grea; lapovișă timpurie și vânt rece de îi silira pe oameni să coboare dela pășuni cu vitele cu săptămâni înainte de Sânpetru, atunci, când după lege, e timpul să se întoarcă în sat. Se nimeriră amândoi nu departe unul de altul când începu să mugească vântul de înfricoșă dobitoacele cari ridicau boturile umede să miroase primejdia viscolului ce se simțea în aer. Puncii își adunară laolaltă vitele și subt niște jnepeni desfrunziți jurară pe sângele lor că din ziua aceea, de ar fi de bine să îmburde munții, ei să rămână frați ca cei de o mamă.

Avram se schimbase de tot la față de cum îl zări pe Visarion și îl simțea aproape. O bucurie nespusă scânteia din ochii lui. Mâna dreaptă cuprinsese strâns umărul lui Visarion. Se apropiară de trunchiul goronului ca să fie mai feriți de ploaie. Nu știu cum să-și dea glas gândurilor și tăceau îndărătnic amândoi, parcă să asculte mai amănunțit strecurarea apei pe subt frunzarul greu al fagilor.

Visarion, cu sângele aprins încă de pe urmele îmbrățișării, păli dintr'odată și fălcile i se încheșară dureros. Venise cu gândul limpede de a trage socoteală lui Avram pentru drumurile ce-l purtau la ușa lui Irimie Mârțu. Acum însă când îl simțea la umărul lui, nu mai putea să alătore două cuvinte sau să-și caște gura.

Se apropiară, cât putură mai aproape, cu spatele de trunchiul jilav și scorțuros al goronului, care se apleca ocrotitor peste ei așa că ploaia nu-i ajungea.

Voioşia lui Avram lăsă curând urmele unei tristeţi şi oboseli mari, de care Visarion îşi dădea seama de cum se pitulară sub gorun. Fârtatele răsufla mai repede ca de obicei şi degetele drepte, apăsate pe umăr, le simţea cum îşi pătrund în carne unghiile. Nu ştia ce să creadă despre înfăţişarea posacă a lui Avram pe care o descoperi înainte ca acesta să-l simtă şi schimbarea neaşteptată de acum. „Oare şi lui Avram să-i fie dragă Anuţa, se gândea cu bănueli Visarion”. Îşi aduse aminte că odată fârtatul urca un colnic şi el îi huidui dintre nişte brazi răsturnaţi pentru doage, fără ca Avram să-i răspundă, cum năvăleau mocanii. „De bună seamă, îşi întări el amarât bănuiala, îi place de Anuţa şi de aceea nu-mi spune nimic”.

Mintea îi rătăci până întratâta de ajunse să creadă că Avram ar avea de atunci legături necinstile cu fata lui Irimie Mârţu.

Şi în capul lui Avram îşi făcuse loc îndoiala asupra frăţiei lui Visarion. Aşa îl muncea gândul că fârtatul nu-i va pricepe suferinţa de moarte ce-l macină, ştiindu-l bine cu Anuţa. Nu-i putea spune prin urmare ceea ce avea pe suflet greu ca o piatră de moară. Se căsnea să înceapă însă nu găsea vorba nimerită. Numai la gândul că trebuie să amintească numele nemernicului, se cutremura şi obraji îi ardeau de mânie ca focul. „M'ar putea înţelege oare Visarion? Nu, nu cred în ruptul capului. Li este prea plin sufletul de fiinţa Anuţei şi dacă i-aş spune ce mă roade la suflet, nu-mi va putea da nici o mână de ajutor că aci e vorba de Irimie”. Gândurile ce-l măcinau pe Avram îl făceau să se mişte pe genunchi, să-şi schimbe locul pe care stătea, de credea că are pe spate un sac de nisip şi se cumpeneşte să-l ţină mai bine. Mirosul umed-dulceag de muşchi plouat şi scoarţă de fag, îl făcu să-şi uite încet de el. Strângea în neştiire cu un braţ umărul fârtatului iar cu celălalt trunchiul bătrân al goronului. Atingerea lemnului îl înfioră şi îi mulcomi neastâmpărul sufletului ca şi cum uşurează spovedania cugetul păcătosului...

... Pădurea ce-i rămăsese moştenire lui Avram dela părinţi fu silit să o dea spre folosinţă lui Irimie Mârţu, în schimbul câtorva mii de lei cu care să-şi ridice casă, fiindcă cea bătrânească se dărăpănase până la temelie. Se înţelesesă că în cel mult cinci ani Avram va întoarce banii, sporindu-i cu o camătă pe lângă pădurea cuvenită spre folosinţă lui Mârţu, după care termen va putea să-şi găsească iar zălogul ce-l încredinşase. Trecuseră cei cinci ani şi Avram nu avu modru să întoarcă banii în întregime. Irimie, hapsân, ca să pună mâna pentru totdeauna pe pădurea de fag a lui Avram, coborî la Câmpeni şi o întabulă pe el, pe dreptul învoelii ce o avea. Se rugase şi în genunchi Avram înaintea lui ca să-l mai îngăduie, dar se vede că avea inimă de câine că nu se lăsă înduplecat. Acum fusese la el cu banii întregiţi, cu camătă îndoită, însă mai uşor era să muţi măgurile în vale decât să-i schimbi voia blăstămată a Mârţului. Îşi vânduse ieri dobitoacele numai să nu scape pădurea din mână. Se mântuiseră însă cu toate şi pentru totdeauna că Mârţu nu mai lăsa să-i scape în nici-un chip aşa

bunăta de făget.

Visarion și Avram stăteau într'un genunche, ca la biserică atunci când iese popa din altar cu Evanghelia sau să cădelnițeze, și parcă ascultau cum putrezește frunzarul ud și pică ploaia deasă. Nu puteau cunoaște nici unul gândurile ce vânzoleau turbat în capul celuilalt.

Tăceau să prindă vocea mîzghii ce mucegăia de apă sub scoarța gorunului.

Cu mare greutate, după multă și apăsată frămîntare sufletească, Avram reuși să îndruga, mai mult în șoaptă :

— Frate Visarion, ți-e dragă mult Anuța ?

Intrebarea plesni dureros fața fîrtatului. „Vorbele acestea au de bună seamă un tîlc, gîndi bănuitor Visarion. Nu mai incape indoiala că și el a îndrăgit-o pe Anuța de vreme ce caută acum să mă descoasă”.

Răspunsul întîrzie, neștiind ce i-ar putea spune.

— Ii față voinică Avrame, se încumetă anevoie Visarion să-și mărturisească în răspăr gîndul cel adevărat.

Tăcurea iar și se fereau să-și întîlnească privirile. Se uitau amîndoi pe coama dealului lui Pleșu unde o față, cu tîlnicul îndepărtat spre cer, uuia prelung și se lăsa udată pe părul ei bălai, despletit ca un caier peste umerii înguști.

Opinca lui Visarion alunecă fără de veste și ca să se țină să nu cadă, pe povârnișul ce se repezea în jos, fîrtatul prinse piciorul lui Avram. Și din clipa aceea, ca și când numai atunci s'ar fi întîlnit, apa vorbeii începu să curgă caldă ca ploaia cerului.

Deodată însă Visarion conțeni și căută drept în albul ochilor lui Avram. Cu sufletul la gură, înăbușit de bănuiala ce-l rodea, întrebă cu vocea gătuită :

— Ce ai căutat Avrame, la Irimie ?

În loc de răspuns se alese cu un scîncet dureros, ce se desprindea chiar din negura inimii. Ochii mari începură să scapere scînteii, ca și cremenea ciocnită de amnăr și de pe buzele lui vinete scăpă o sudalmă înclențită de scrășnetul dinților.

În Avram mocneau durerile ca roiul și până azi nu-și spovedi necazurile nimănu. Acum însă simțea nevoia să se descarce de ele ca de o povară. Nu se răbdă ispitei și-i spuse lui Visarion, fratele lui de cruce, nemernicia grozavă a lui Irimie, ce-i măcina inima ca și carii.

Vorbele erau grele de necaz și se desprindeau colțuroase de pe buzele lui Avram, cu anevoie și caznă. Cumpănea cuvîntul și îl așeza acolo unde trebuia. Vocea îi era egală, limpede, dar gravă ca o melodie sguduitoare.

Visarion asculta uimit însă nu putea prinde pe deplin înțelesul cuvîntelor ce auzea. La început se bucură dacă auzi că nu pentru Anuța a fost fîrtatul la Irimie, dar pe măsură ce pricepea nemernicia Mîrțului, sufletul revenea la matcă. Slăbiciunile ascunse de ađineaori rămăneau ca fluturii de noapte, în afară de lumina ce începuse să se sălășluiască în el.

Stătu așa mult, ascultându-și murmurul cugetului fără să prieapă că Avram terminase jelană. Când, să încheie, ultimele cuvinte ale acestuia tunară de durere și îl făcură pe Avram să tresară. Nu găsea în el ce ar fi trebuit să zică și să facă, așa îi muțise graiul și cugetul.

Vorbele ultime ale lui Avram fură mai mult un urlet sfâșietor :

— Mi-a furat tâlharul, pădurea! Mă bleastă mă tata din morământ că i-am înstrăinat fagii și sălhele. Să-l omor sau să-i las viața câinelui, nu știu ce să-i fac? Și în ochii lui tulburi ca apa bălților izvoriră lacrimi ce se sfărmară în pleoape.

Visarion tăcea mereu și de aceea, după ce-și potolise întru câțva ura, Avram îl întrebă cu aceiași voce blândă pe care o avusese înainte :

— Tu te însori cu Anuța?

Ca un fulger despletit în văzduh, Visarion se deslipi de gorun și cu ochii jeratic de calzi își aținti fârtatul. Avram se inspăimântă de privirea asta care nu mai semăna a fi om. Își înțeștară privirile mute și aspre căutându-și în dosul luminilor lor ceea ce li se păruseră pierdut. Dincolo de albul ochilor simțiră cutremurați de amintire, porunca jurământului care îi înfărtășise pentru viață.

Incet, ca un început de cântec trist, Visarion murmură :

— Nu mă mai însor cu Ana.

Sub gorunul ce odată fusese al lui Avram cei doi fărtați își întăriră din nou jurământul, așa precum învățaseră dela părinții lor și cum făceau mai de mult moșii.

— Dacă Irimie nu vru să-mi dea fata până acum, vorbi cu amărăciune în glas Visarion, să o țină de icoană, că nu-mi mai trebuie.

Avram se însori sufletește ca un cer învăpăiat de dimineață, știind că din ziua asta prețuește lângă el un om, căruia îi poate încredința fără teamă toate durerile și casnele.

Înainte de a se despărți se hotărîră fărtații cu lacrimi în ochi, pe cari nici unul nu și le puteau ascunde, că mâine să plece holoangări pentru câțiva ani; unul să-și lecuiască sufletul de dragoste și celălalt ca să uite nemernicia Mărțului și să îndure păcatul înstrăinării pădurii.

Măinile lor butucănoase se înțeștară puternic înainte de a părăsi locul sfânt al jurământului. Apoi Avram o luă prin pădure în sus ca să-și imbate încă odată sufletul de mireasma udă a lemnelor jilave, în vreme ce Visarion alege o potecă pe coaste care să-l ducă mai iute acasă și să-l ferească de ochii Anuței.

Ploaia cădea într-una și oamenii spuneau că varsă cu ciubărul. Cerul își apropiase obrazul de pământ să audă cum îi mustește inima umedă.

Vremea putrezise ca brazdele de fân cosite acum zece zile și era umedă lumea și pădurea plânsă.

I. CÂRJA-FĂGĂDARU

AVRAM IANCU ÎN DRAMA LUI LUCIAN BLAGA

Neamul românesc a avut un destin dureros. Suferința i-a fost plămadă în care și-a înfipt rădăcinile adânc pentru a-și culege vraga oțelirii. Cu cât adâncirea în umbrele durerii a fost mai profundă, cu atât comorile istoriei noastre naționale s'au ridicat mai impunătoare, mai nemișcate. Datorită acestei vieți, s'a născut o tendință de părăsire a celor lumești, trecătoare, o evadare a gândului în lumea valorilor eterne, a luminii întăritoare, a credinței și datinelor. Prin tăria și curătenia credinței s'a menținut germenele plâpând al dorinței de viață nouă, al dorinței de a învinge.

Așa au apărut Horia, Tudor și Iancu, despre care poporul, prin infailibilul său simț de dragoste, știe că toți au luptat și murit numai pentru soarta lui. Între poporul român și eroii săi există o sfântă legătură de faptă și simțire, atât ca stare socială, cât și ca temperament. De aici și viguroasa coloratură poporană care constituie specificul eroului român.

Asemenea zeilor, nu însă zeu. Sborul iluminat spre infinit, își are întoarceri și căderi. Căderea nu e nici linică nici epică, ci tragică. E ceea ce dă preț de sublim și măreție tragediei. E în ea strigătul dureros al eroului reîntors între oameni; destinul său întreg e închis într'un astfel de gest tragic, iar arta mai mult de cât atât nu va putea reda. Totuși reprezintă sensul care trece mult dincolo de marginile istoriei, unind-o cu viziunea.

Avram Iancu: o pricepere și o bărbăție izvorită din tainele adânci ale istoriei, purtat de idealul și de ethosul comunitar, care, după ce își luase sborul spre nesfârșit, suferă aceeași prăbușire prometeică. În ochii poporului reprezintă o apariție firească străbătută de eternele virtuți și ispite omenești. De aceea între Avram Iancu și popor există acea caldă solidaritate organică, specifică neamului nostru. Și cu cât e mai apropiat de semenii săi, cu atâta câștigă în prestigiu, nepierzând nimic din aureola de mit. Avram Iancu pe lângă faptul că este recunoscut drept cel mai viteaz, mai bun, mai înțelept, apare și ca ales al lui Dumnezeu, salvator al neamului.

Pe această linie se conturează și drama lui Lucian Blaga, reprezentând, cum O. Șuluțiu afirmă, pe Avram Iancu „reliefaț omenește, în linii statuare, din material cotidian, dar în același timp, crescut de dinăuntru, idealizat și transfigurat în expresia unică a voinței unui neam. Avram Iancu reprezintă un moment important în evoluția teatrului lui Lucian Blaga și în sine, o realizare minunată, cu mijloace puternice, a unei figuri istorice”.

Deși omul dramatic e prin excelență social, cu d-l Lucian Blaga apare în teatrul românesc modalitatea supra-omului. „Există

un mod de a face dramă cu iluminății" scrie d-l D. Protopopescu, iar o astfel de creație, dramă supremă a omului „dramă a religiei din om” cere neapărat un poet pentru a o zămisi. D-l Lucian Blaga a izbutit cu mare artă să reliefeze tocmai această parte a sufletului eroului Avram Iancu. Plecând dela faptele istoriei poetul a ajuns să prindă acel „fior istoric al neamului” (O. Suluțiu) și să-l exprime.

Înfrățit în soartă și în lumină izbăvitoare cu poporul, Avram Iancu se orientează după porunca aceluiași destin al veșniciei neamului. Eroul reprezintă prin aceasta însăși voința poporului din care s'a ridicat. Și de aceea imensă este sarcina pe care umerii săi o poartă. Tăria de suflet a lui Iancu și credința nu sunt egale-bile decât cu puțința sa de jertfă și suferință. Iar jertfa și suferința lui sunt ale tuturor ardelenilor. De aceea numai când a avut conștiința superiorității sale morale, Avram Iancu s'a ridicat împotriva altora. Și când au reacționat toate forțele dușmane ale pământului strein, el n'a renunțat la prerogativele destinului, nici în defavorul renunțării la sine, la salvarea celor mulți. Având conștiința misiunii sale, el s'a strecurat grav și tăcut printre noi, purtând în freamătul vieții duhul răzvrătirilor și al împlinirilor.

„Eroul, sfântul și geniul scrie d-l Nichifor Crainic, sunt cele trei măsuri supreme ale puterii omenestii. Eroul creiază evenimentele; geniul creiază epocile spirituale; sfântul, o nouă ordine morală. Ceea ce le este comun, e plusul de viață pe care îl dăruiesc oamenilor”.

Pe această verticală a misiunii sale se brodează și figura eroică a lui Avram Iancu din drama d-lui Lucian Blaga. Deși nenunțând la legendă și chiar la simbol, dramaturgul creează totuși o figură istorică, în comunitate de iubire cu neamul și în vrăjmășie cu soarta.

„Dacă prin nimbul de glorie, scrie d-l Grigore Popa, în care îl înfășoară memoria neamului, eroul se aseamănă cu sfântul, prin moartea lui de baladă, eroul e frate bun cu martirul. Pentru că are credință tare, pentru că propovăduiește prin toată ființa sa adevărul, pentru că luptă pentru o viață nouă și transfigurată la para idealului suprem, eroul ca și martirul sfârșește în sângele Golgothei. Dar nu există Golgothă fără înviere și învierea eroului înseamnă învierea neamului. Prin aceasta tinerețea lui este veșnică, după cum veșnicia lui tânără este deapururi”.

Avram Iancu se ridică din drama d-lui L. Blaga, legendar, fiindcă apariția sa e atât de covârșitoare încât pare de necrezut. Și atunci pentru a-l face accesibil, poporul și odată cu el dramaturgul l-a înfășurat în mantia vapoasă a legendei, prefăcându-l în supra-om. Este, pe de o parte, nevoia de a idealiza și de a personifica idealizarea sub zodia frumosului eroic, iar pe de altă parte, de a introduce sensul și atmosfera mistică a tainei în rosturile cosmice.

Primul factor care ni se pare fundamental în crearea acestui erou istoric legendar este ideea de destin. Dar este un fel de destin

exterior, o ambianță de destin în care Avram Iancu întocmai ca Horia sau Tudor — cu vocația lor de a se incorpora tragicului — se încadrează. Tragicul nu ia parte la trăire decât în măsura în care Iancu luase cunoștință de destinul său. Bineînțeles nu în sens fatalist, ci determinist. Și însuși actul acesta de recunoaștere a destinului nu e un act obișnuit; eroului i se revelează prin intermediul supranaturalului. Și de aici tendința d-lui Lucian Blaga de a integra pe Avram Iancu de abia după această revelație, în categoria destinului — vocației tragice.

Soarta își urmează calea ei după acest moment al zămislirii pregătind actul morții care reprezintă o încordare, o izbândă, însăși esența destinului tragic.

D-l. Lucian Blaga face în drama sa din destin o poartă deschisă spre mister și din moarte o cale pe care eroul Iancu a trecut pe sub această poartă. Dar moartea ca reintegrare în cosmos este „o concrețiune a abstractului iar natura cosmică, la rândul ei, este o concrețiune a divinității”. (L. Blaga). Și astfel polarizând destin și moarte, pe deoparte, natură și Dumnezeu, pe de altă parte, spiritul lui Avram Iancu și-a urmat calea sa firească, destinul propriei lui structuri. Cu admirație plină de înfricoșare îl expulzăm din ordinea omenească în ordinea legendei unde pare mai istoric, mai la locul său. El poartă în sânge bubuitul tunetului și în glas cremenea trăsnetelor, sărind dintr'un salt din lumea legendei în mitologie. În luptă formidabilă cu soarta, care mai curând e a noastră a tuturoră decât a sa, Iancu o zdrobește până la un punct de unde prăbușirea și propriuzisa lui moarte începe. Moartea bătrâneței sale nu mai reprezintă decât dispariția trupului lipsit încă de multă vreme de spiritul coborât în cosmos, din rostogolirea-i de pe culmile eroice. Dimensiunile lui Avram Iancu pot fi mitologice, deși poetul dramatic le găsește corespondența în personificările istorice ale eroului.

Și aceasta poate pentru că el însuși a creat evenimentele istoriei din jurul său. Trecându-l în legendă d-l. Lucian Blaga i-a desvăluit dublul său sens: Avram Iancu eroul și simbol al poporului pe care-l înfățișa. Cu toate acestea sunt momente în care prin realismul tehnice dramatice, poetul face incursiuni în mit, trecând din istorie prin însăși propria-i legendă și simbol. D-l. L. Blaga, depășind fatalitatea antică a misterului Zamolxe, se oprește la determinismul social și istoric al dramei burgheze în Avram Iancu. „Prin forța de fatalitate pe care o ia, scrie d-l O. Suluțiu, determinismul în piesele sale, prin aspectul mistic al acestei forțe supranaturale, teatrul lui Blaga e un teatru clasic. Pentru că e un teatru de idei, a fost catalogat expresionist fără a se cerceta cât datorează el clasicismului și romantismului”.

Interioritatea dramei sale e cu atât mai puternică cu cât se accentuează caracterul ei mistic. Și aceasta cu deosebire în limbaj, în coloratura dialogurilor sale. Avram Iancu însuși care se ridică din galeria figurilor istorice întrebunțează un limbaj poetic, deși cu mult mai apropiat de cel de toate zilele decât al celorlalți eroi,

ritmând și uneori chiar ritmându-și dialogul. Prin această apropiere de drama clasicismului antic, a declamațiunii, și de teatrul romantic chiar, prin lirismul limbajului poetic, d-l Lucian Blaga sudează în drama sa o tehnică nu numai complexă dar și desăvârșit originală. Iar în Avram Iancu poetul face ultimul pas pe scara evoluției dramaturgice. D-l L. Blaga așa cum am mai afirmat, a știut să reprezinte însuși fiorul istoric al neamului ardelean și pars pro toto, românesc, creind un „Craiu al Munților“, care trăiește încă și astăzi printre noi.

Horia, Tudor, Iancu viețuesc și acuma datorită bogăției lor sufletești și a röstului cu care s'au ridicat pe culmile eroismului. Ei au trăit vieață aspră de căpitani adevărați. Au fost forțe împotriva cărora orice luptă era zadarnică, pentrucă ei erau trimiși de providență, spre a îndeplini un destiin istoric.

De aceea au învins și dincolo de mormânt, moartea. Cei ce li s'au împotriviți au cunoscut întunerecul adânc al condamnării eterne.

Izvorită din această înțelegere a rosturilor vieții, drama d-lui Lucian Blaga, a readus în mijlocul românismului, încă odată și definitiv, figura legendarului erou Avram Iancu.³

MIRCEA BOGDAN

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ion Agârbiceanu, Licean... odinioară, roman, Fund. Reg pentru Lit și Artă, București, 1939, 232 pag. Lei 200.

Nimic din câte s'au scris (și s'a scris mult) cu scopul de-a eterniza oarecum, în cuvânt, în sunet sau în materie, o parte din spiritul dătător de viață românească ce se făurește neconținut de două secole la Blaj, nu cred că se poate compara cu romanul „Licean, ... odinioară” de Ion Agârbiceanu.

Eroii care intrupează acest spirit și ni-l transmit și nouă ca pe-o mireasmă sfântă, sunt mai ales elevul Ionică Albu și profesorul Ion Pascu. Povestea lui Ionică e cea a miilor de cărturari români ardeleni ridicați și trecuți prin botezul cărții făcute în școalele Blajului. O poveste modestă, dar cu sfârșit măreț. Ionică Albu, școlar excelent în Bogatu avea să plece toamna la liceu, la Blaj. Moartea tatălui său întâmplată pe neașteptate, se pare că se va pune în calea destinului, care a hotărât totuși în alt chip, Puiul de țaran, prin concursul protopopului, se înscrie la liceu în Septemvrie, asigurându-i-se întreținerea pe lângă profesorul celibe, Ion Pascu, ca băiat de serviciu. În schimbul muncării și locuinței gratuite, avea să curețe în cameră, să aerisească, să facă focul, să aducă vin din pivniță și mâncarea gătită la bucătăria Seminarului teologic. Ionică se adaptează repede la noul mediu și la obiceiurile iluștrului său ocrotitor, în care Ion Agârbiceanu zugrăvește într'o fulgurantă sinteză însușirile caracteristice ale vestiților „dascăli” ai Blajului, de totdeauna, rezumate în special, printr'un naționalism intransigent, latinitatea fanatică, tenacitatea în muncă migăloasă și sacrificiul adus pentru cei mulți cu renunțarea la bucuriile vieții. Lângă acest profesor, Ionică Albu face progrese uimitoare, atât la carte, cât mai ales la formarea caracterului, în iubire de neam și mândria originii nobile, pe care le soarbe, nu din vorbe, ci din atmosfera însăși, ce poate fi identificată ori când în orașul dela întâlnirea celor două Târnavе. Alături de acțiunea principală, în centrul căreia se va reliefa mereu destinul lui Ionică Albu, într'o organică conviețuire și întrepătrundere, frumoase, caracteristice și sguđuitor de vii sunt episoadele care ne redau ceea ce constituie culoarea locală, specifică a Blajului, cu țargul cărților școlare în Septemvrie, viața și preocupările profesorilor-preoți, serviciul divin în catedrală, mama lui Ionică, sărbătorirea, cuvântările rostite la trecerea la pensie și ridicarea la canonicie a lui Ion Pascu, zidurile învechite ale școalelor, canonicii și mitropolitul, cu viața lor însuflătoare de autoritate și rezistență națională, precum și întrea-gă acea ambianță patriarhală, dar minunată, paznică a unor scumpe tradiții în micul centru românesc... În viața lui Ionică Albu, abia în cl VIII-a intervin două mari evenimente: arborarea unor drapelе românești de 3 | 15 Mai, pe turnul catedralei, la crucea lui Iâncu și la Piatra Libertății, ceea ce provoacă necazul și furia autorităților maghiare împilatoare. A făcut-o Ionică Albu, ajutat de alți doi colegi. Fapta care umple de mândrie și speranțe popula-

ția Blajului, refuză, de astădată, să-și trădeze pe inimoșii făptuitori. În locul lor suferă amar Visalon, paznicul cheilor catedralei. A doua faptă' tot așa de îndrăsneață, îi aduce eliminarea din toate școalele statului ungar. Ce se întâmplase? Pe tabloul bacalaureaților Ionică compune și lasă să se imprime deviza socotită iredentistă: „În foc vom intra, venin vom lua, pentru idealul național”. Cercetările inverșunate întreprinse de autorități amenință însăși existența liceului. Ionică trecuse bacalaureatul cu succes strălucit. Se prezintă ca autor al versetului incriminat. Cu el se solidarizează și cei doi colegi, prieteni nedespărțiți de-acum. Li se vestește sentința eliminării definitive. Măria Sa, canonicul Ion Pascu, este mândru de isprava lui Ionică. Îi strecoară discret, jumătate din agonomiseala vieții sale, suma de 5000 coroane, pentruca să aibă un razim până își va asigura un rost, acolo, în noua țară. Și destinul vrea ca și Măriei Sale tot Ionică să-i închidă pleoapele înainte de-a părăsi Blajul pentru totdeauna. Frumoasă este aureola împletită pe fruntea lui Ionică Albu, prin admirația de care se bucură pretutindenea pentru persecuția autorităților ungare. Duiosă e vederea din acea vacanță mare în satul natal și în alte părți în vederea trecerii frontierei — și suavă e idiila cu Ana, cu copila preotului din Aluniș a cărei poză Ionică va duce-o cu sine. Toamna, cei trei, ajutați de ciobani români, mari cunoscători ai potecilor de munți, trec Carpații. Urma îi se pierde. Dar peste câțiva ani granița se sguduie din temelii de huetul tunurilor și al tuturor armelor pentru sfărâmarea barierei milenare dintre frați. Niculiță Muntean, fost coleg cu Ionică, acum preot într-o parohie de frontieră, ascultă cu evlavie și cutremur tunurile desrobitoare. Frontul se apropie de satul lui. Se refugiază pe-o culme, de unde urmărește desfășurarea luptelor. Apoi se coboară în sat, unde s'a făcut liniște și află vreo 30 de soldați români căzuți la datorie. Între ei dă și de ofițerul Ionică Albu. Destinul se împlinise. L-au înmormântat în cimitirul satului și, pe crucea de stejar dela cap, i-au scris: „În foc vom intra, venin vom lua, pentru idealul național”.

Un fior de mare elevație sufletească te încearcă pe tot parcursul acestei cărți. O citești cu tot mai viu interes, fără nici un efort. E semnul general al operelor alese, fericit inspirate. Dacă prin literatură s'a căutat să i se aducă un pios și neuitat omagiu aceluia Blaj, focar de ardere și dărzenie românească, vreme de peste două secole, apoi aceasta este cartea cea mai realizată. În încăperea ei te întâmpină de-odată veacurile, contemplezi și pipăi ca pe-un lucru concret, forțele dătătoare de viață, așa cum au lucrat acele, străbătând ca un miracol prin toate fibrele unui neam oropsit pentru a-i redestepta energii ancestrale. Ionică e reprezentantul tipic, extras din armatele de școlari, cărturari ardeleni apoi, care au luat lumina, focul fără egal, din românismul autentic al școalelor din Blaj. Ori care școlar al Blajului a fost pregătit sufletește deplin, pentru a merge pe drumul lui Ionică Albu, Dar și Măria Sa, Ion Pascu, ocrotitorul lui Ionică și al miilor de elevi dinainte și de după, reprezintă expresia fidelă, reală, fără nicio

idealizare, a cărturarilor blăjeni de totdeauna.

În aceste minunate realități de viață autentică, peste care măestria lui Ion Agârbiceanu a aruncat haina de vrajă a poeziei, rezidă tot meritul nepieritor al romanului. Peste timpuri și peste oameni, de-acum, Blajul, cu tot ce constituie în sine nobil, de mare preț, demn de recunoștința și admirația unui neam întreg, se va conserva prin paginile acestei cărți.

TEODOR MURĂȘANU

Eusebiu Camilar: Cordun, roman, Ed. Fund. Regale.

Cartea d-lui Eusebiu Camilar nu are suficientă coeziune, fragmentele ei nu se succed cu destulă continuitate pentru a constitui un roman. Dacă povestirile n'au dimensiunile necesare genului pe care vrea să-l realizeze scriitorul, au însă ceva care le ridică deasupra a ceea ce de obicei, atât de pretențios, se întitulează „roman”. Au acea pătrundere a realității care ne îndreptățește să vedem în autorul lor un mare scriitor pe care timpul îl va abilita. Povestirile lui sunt niște instantanee, însă în care un ochiu atent poate descoperi perspective adânci deschise în sufletul românesc din Bucovina și Moldova de Nord. Sunt schițările unui peisaj în care figurile sunt prinse în culorile cele mai vii, oamenii sunt încreștați cu viața în aspectele ei cele mai dureroase.

Ceea ce mărturisea odată Liviu Rebreanu despre pământ ca problemă centrală în viața Românilor din toate provinciile, poate fi exemplificat de aceste povestiri, care dacă nu ating culmile stilului realist realizat de scriitorul ardelean, au meritul unui început promițător. Formula realităţii a artei pe care o susține, îi impune d-lui E. Camilar o limitare a lumii sale la clasele de jos, cuprinse de boală și foamete

Lipsurile acestor oameni îi silește să muncească din greu, chiar să-și pună gâtul în jug alături de vita stingeră, îi îndeamnă la bătăi, tâlhării, ca acte de ultimă scăpare. Figura lui *Furtună* cuprinde în trăsăturile lui justificarea lor morală. Instinctele îndreptate către obiective situate în raportul lumii pământești, s'au proporțiile proprii viață pe care acest orizont o închide. Chemarea pământului este simțită cu o țârie dureroasă în urmările ei. Sate întregi se bat și se omoară, părinții și copiii se sfădesc pentru el. S'ar putea cita acest fragment ilustrativ:

Se întâmplă ca tatăl să tragă de moarte și-i vin feciorii în puterea nopții:

— Dă-ne pământ...

Omul își lasă pământul femeii ca să aibă cu ce trăi până la moarte.

Se canonește să-și dea sufletul și feciorii îl apucă de piept:

— Ne dai pământul?...

Mama lor geme ingenunchiată la picioarele patului. Omul moare cu lacrimi la colțul ochilor. Feciorii scrâșnesc:

— Am rămas păgubași...

Mama cearcă să-i domolească :

— Lăsați pentru Dumnezeu, până ce-l scoatem din casă...

Omul doarme între lumânări și feciorii strigă la mama lor :

— Să ne dai nouă pământul. Auzi?...

În urma sicriului mama bocește amarnic. Feciorii pășesc încrunțați, alături.

La coborîrea din deal dela țintirim, acasă, începe desnodământul. Fiecare pune mâna pe ce apucă: straițe, plug, coasă, greblă, vite și ies cu ele pe poartă suduind :

— Măcar cu atâta să mă aleg...

Femeia rămâne în prag, bocind. (p. 63—64)

Dorințele lor nu se pot ridica decât la înălțimea instinctului. Tâlharii adăpostiți prin păduri pândesc cu rândul „la bordeele vâdanelor”. O figură asemănătoare cu Ion al lui Rebreanu, este Calistru, om așezat în sat la el, căruia i se da cinstea convenită celui mai „stătut” dintre flăcăi. Stăpânit de aceleași instincte, este tot așa de dârz în hotărârile lui și ascultă chemarea sângelui cu aceleași riscuri...

În limitele aceluiași realism, E. Camilar subliniază însă și un alt aspect din viața oamenilor lui, manieră care l-ar putea apropia mai mult de un alt scriitor ardelean: Pavel Dan.

Puternic legați prin instincte de pământ, ei sunt deopotrivă legați prin credințe de lumea văzduhurilor stăpânită de vedenii, năluci, apoi draci, sfinți și Dumnezeu alături de toate aparițiile căroră imaginația lor le dă viață. În țarina Cordonenilor este o ploștină neagră, un ochiu întunecat fără fund unde s-a scufundat odată un sat întreg, cu oameni cu tot, iar pe vremea Turcilor o oștire întreagă, și cine ascultă strigătele înspăimântate cade mort pe loc. Sau „calul negru” care este în fundul apelor și în puterea întunecului oprește pe întârziatii cu sufletul pătat. Deasemeni mai spun oamenii că dacă cetești Psaltirea cu glas tare, dela o scoarță la alta, flămând, îți se vindecă boalele și-ți fuge necazul din casă.

Toate acestea nu sunt departe de lumea pe care Pavel Dan voia să o închidă în romanul ce urma să se numească *Ospățul Dracului*. Dar mai ales partea ultimă a cărții, *Moartea tatălui meu*, are ceva din atmosfera schițelor scriitorului ardelean *Moartea lui Urcan Bătrânul, Priveghiul. etc.*

Așa cum se prezintă, cartea d-lui Eusebiu Camilar o considerăm numai o introducere la adevăratul „roman” prin care scriitorul va contribui la marea frescă socială zugrăvită în opera scriitorilor din celelalte provincii românești.

EUGENIU TODORAN

Octavian Goga: Discursuri — Cartea Românească — 1942 — 169 pag.
Prețul Lei 250.

D-l Ion Petrovici, vorbind cândva despre talentul oratoric, susținea că însușirea fundamentală a unui adevărat orator este spontaneitatea frazării și ușurința improvizațiunii. Aserțiune absolut justă, în elocință fiind vorba de ordonarea și învestmântarea ideilor

într'un timp foarte scurt. Numai având sprinteneala gândului și înlesnirea rapidă de exprimare a ideilor, oratorul va trezi rezonanțe puternice în inima ascultătorilor.

Octavian Goga, luptătorul dărz pentru hegemonia valorilor spirituale autohtone în viața neamului, a considerat oratoria ca un gen inferior. Dar cu toate acestea s'a folosit de ea ca de un mijloc de convingere ale aproapelui pentru o idee. Fiind angajat în lupte de cucerire a pozițiilor de comandă pe seama mandatarilor autentici ai neamului românesc, Octavian Goga a trebuit să facă apel la elocință, fiind o metodă lesnicioasă de înflăcărare și dinamizare. Cine a avut prilejul să asculte numai odată cuvântul înaripat și fulgerător al marelui vizionar Oct. Goga, a rămas sub vraja lui reconfortantă vreme îndelungată. La Academia Română, în Parlament, la Universitate, la întruniri sau la comemorarea personalităților reprezentative ale neamului, Oct. Goga a fost propovăduitorul marilor noastre împliniri etnice, profetul iluminat al dezvoltării și desăvârșirii mării noastre misiuni istorice.

În anul 1942, s'au tipărit în volum postum „Discursurile” lui Oct. Goga, la Cartea Românească din București.

În fruntea volumului sunt imprimare drept motto, următoarele cuvinte ale autorului: „Mă uit în conștiința slobodă. Întreg patrimoniul neamului îl văd înainte, — Ardealul, Vechiul Regat, Bucovina, Basarabia.... Întreagă clădirea măreață a unității noastre naționale — sub temeliele ei sunt zidite și visurile mele de demult”.

Cuvintele reproduse sintetizează cuprinsul discursurilor publicate în acest volum, ne dau ideia centrală ce a înfierbântat tâmpla acestui mădular vajnic din organismul neamului și instituie solidarismul nostru național, ca formă de viață etnică, pe deasupra protivnicilor și încălcărilor arbitrare și înguste. Virtualitățile poetice ale lui Oct. Goga, precum și clocotul puternic al temperamentului său de luptător, rodesc în ogorul vieții neamului. Scriitorul e „un mare pedagog al neamului din care face parte, un om care filtrează durerile poporului prin sufletul lui și se transformă într'o trâmbiță de alarmă”. (pag. 19)

Considerând națiunea ca formă naturală de viață, prin care se intră în universalitate, Oct. Goga a ridicat altar individualităților etnice și a preamărit virtuțile etice ale neamului românesc. Sufletul poetului, fiind receptacol al durerii celor obidiți sau seismograf al șoaptei ce pornește din adâncurile inefabile ale gleei strămoșești, a dat expresie atât în poezie, cât și în cuvântări, marilor comandamente de afirmare a drepturilor imprescriptibile la o viață liberă și unitară pe seama neamului românesc. Militantismul lui Oct. Goga, în aceasta direcție, a fost rectiliniu, inflexibil și invincibil. Oastea combatantă, în lupta de afirmare a principiului național, n'o formează numai generația prezentului, ci și cei cari au primit botezul de sânge în trecut. Prezentul e legat indisolubil cu trecutul, din care își extrage seva dătătoare de viață și cu ajutorul căruia pregătește și proiectează zarea luminoasă a viitorului. „Trecutul purifică, trecutul lărgeste orizontul; trecutul scoate la iveală

linia mare deasupra măruntelor patimi vremelnice. Să desmormântăm cât mai des, imaginile acestui trecut și să proiectăm lumina lor orbitoare peste furnicarul prezentului". (pag. 49)

Identificarea granițelor politice cu cele etnice nu e o garanție de dănuire veșnică pentru un neam. Supraviețuirea unui neam o garantează — în primul rând — creațiile lui spirituale concretizate în cultură. Intre factorii adiacenți ai culturii un loc de frunte îl ocupă literatura. „Ea e cea mai de seamă cetate ofensivă și defensivă în economia de forțe a unui popor” (pag. 58). Când literatura unui popor încapă pe mâna străinilor uzurpatori, începe caricaturizarea, începe procesul de disoluție și de pângărire a neprihănirii morale a respectivului popor. E cazul literaturii ungherești, care încă înainte de războiul mondial trecut, a încăput pe mâna scriitorilor evrei, cari au falsificat fizionomia spirituală a poporului ungheresc. Primejdia a fost denunțată atunci de Oct. Goga în două articole publicate unul în ziarul „Românul” dela Arad și altul în reviste „Luceafărul” dela Sibiu. Cum Israel e veșnic călător și-a înfipt ghiarele și în literatura românească, încercând să pervertească sufletul nostru curat, prin caricaturism, citadinism, histeria erotică, accentele libidinoase și accesele de pornografie (pag. 72). Semnalând lovitura perfidă pe care iudaismul o dă neamului, Oct. Goga demonstrează în fața Areopagului dela București că instinctul nostru de conservare ne impune să facem deparazitarea, dar nu cu apă de trandafiri, ci măsuri radicale, eliminând infiltrațiile străine din viața organismului nostru național.

Portretizând câteva figuri preeminente ale neamului nostru (Regina Elisabeta, Horia. M. Kogălniceanu, G. Coșbuc, N. Filipescu, N. Grigorescu, Andreescu. Luchian, I. C. Negruzzi, V. Goldiș, I. Bianu, I. Grădișteanu și I. Brătescu Voinești), Oct. Goga le înfățișează oficiind la altarele noastre de mai bine. Regina poetă Elisabeta a dus faima țării noastre departe peste hotare, Horia, prin mișcarea lui revoluționară dela 1784, a fost precursorul marilor prefaceri în viața noastră națională, iar M. Kogălniceanu cel mai luminat precursor ai identificării granițelor noastre politice cu cele etnice.

— Evocarea lui G. Coșbuc, într-o conferință ce-a ținut-o la Cluj, în fața studențimii universitare, este o perlă a genului oratoric. Zugrăvind profilul sufletesc al celui mai reprezentativ poet al rasei noastre, Oct. Goga îl caracterizează ca o fire dârză și inadaptabilă, care a introdus principiul sănătății în literatura românească, inspirându-se din realitatea vieții patriarhale dela țară. Refractor modernismului corupător, G. Coșbuc a dat icoana cea mai fidelă a satului românesc, reliefând optimismul robust și dornic al țărănu-lui român.

Inima românească a marelui nostru bard, Oct. Goga, a vibrat pretutindeni cu aceeași intensitate și aceeași patimă fierbinte pentru asigurarea saltului gigantic ce trebuie să-l facă neamul pe tărâmul constructivismului și al validității marilor lui puteri de creație. Inima lui a bătut unison cu inima neamului, iar durerea ce-a mistuit

mădularele corpului nostru etnic și-a găsit expresia adecvată în verbul lui sprinten și viguros.

Discursurile lui Oct. Goga pot fi considerate ca o evanghelie a românismului nostru plenar. Socot că puterea de viață panromânească, ce clocotește în cuprinsul lor, e necesar să se reverse cu îmbelșugare în sufletele noastre, încremenite în fața apocalipticelor prăbușiri ce se petrec pe scena lumii de azi.

I. BUNEA

Grigore Popa: Prezența divină în filosofia contemporană. Edit. ziarului „Țara” Sibiu 1942.

Secolul al XX-lea s'a deschis în zodia marilor convertiri către adâncurile tainice ale existenței, așezând omul „ca problemă centrală în câmpul meditațiilor spirituale”.

Dreptul omului la prioritate în câmpul scrutărilor filosofice a fost reliefat încă de virtuosul Socrate. Ceea ce lipsea, însă filosofiei socratice, pentru a ridica pedestal valorii intrinseci a omului, era lumina izbăvitoare a transcendenței. Această lipsă a fost împlinită de creștinism, unde transcendența ia contact cu imanența, se materializează, cheazășuind, prin jertfă, izbăvirea omului. Suflul invio-rător al transcendenței străbate, în cursul evoluției gândirii ome-nești cele mai caracteristice concepții filosofice.

Deținând primatul în meditația filosofică contemporană, omul își realizează plenitudinea vieții sub aripa ocrotitoare a Dumnezeirii, e un colaborator al lui Dumnezeu. Istoria înregistrează un număr însemnat de gânditori, care, „alimentați până la saturație de învățătura concretă și înaltă practică a Evangheliei, au făcut din problema existenței o dată concretă a vieții într-un spirit”. Aceștia sunt gânditorii existențialiști, care scrutează realitatea concretă — cu aspectul ei euforic sau tragic —, fără să nesocotească, însă, transcendența ca sursă a valorilor, prin cari se explică întreaga realitate. Căutând pe Dumnezeu, omul se regăsește pe sine. Străbate poteci primejdioase — în această căutare a eternității —, dar își vedește aspirațiile lui religioase, valențele lui divine.

Di Grigore Popa, cu preferințe notorii pentru filosofia existențialistă, ne desvăluie în broșura, a cărei prezentare o facem aci, încercarea filosofiei contemporane de a asigura omului un echilibru stabil, prin îndrumarea lui către esențele supreme ale existenței, prin participare la viața ce se urzește sub oblăduirea divinității. Rămâne, totuși ceva inexplicabil, o ciudățenie, — ca multe altele din zilele noastre. Filosofia constată o renaștere metafizică, sete de infinit, iar de altă parte, înregistrăm ferocitatea în formele ei cele mai hidoase.

I. BUNEA

„**Saeculum**” Revistă de filosofie, Director Lucian Blaga, Anul I, No. 2 — 1943.

În pofida cutremurătoarelor involburări apocaliptice ce se desfășoară pe întreg rotogolul pământului, cultura românească

sporește în prestigiu, demnitate și formule inovatoare. Sfidând potrivnicile vremii, spiritul românesc se afirmă ca o putere miraculoasă de creație, în toate ramurile de activitate omenească. Filosofia e un sector al vieții intelectuale, unde gândirea românească, în momentele de față, recoltează cele mai îmbelșugate roade.

Pentru a întări susținerile noastre e suficient să ne aplecăm privirea asupra paginilor consistente ale ultimului număr din Revista de filosofie „*Saeculum*” dela Sibiu. Abundența și varietatea ideilor ce se desprind din conținutul ultimului număr, în cadrul aceleiași discipline, ne dau încredințarea că filosofia românească a ajuns într-o fază de maturitate și a devenit un factor preocupător în promovarea și fixarea stilurilor noastre de viață culturală.

Cel dintâi articol îl semnează directorul revistei, și are ca problemă centrală necesitatea filosofiei pentru critica literară. Criticului literar i se cere în primul rând, „gust”, dar, pentruca acest gust să câștige în autoritate și profunziune, e necesar să se adape din izvoarele filosofiei. Fără a fi creator de filosofie, criticul literar scoate la lumină, sau cum zice autorul „ridică în conștiință, adică pe un plan de luciditate, valorile de penumbră ale operei poetice” (pag. 10) — Avem cazuri unde critica literară e un pretext de filosofare. Ex. la Ruși, unde „atât romanul cât și critica literară pot fi socotite, într'un fel, aproape ca „organe” ale gândirii filosofice” (pag. 11) La noi e un fenomen ciudat: criticii literari sunt aserviți filosofiei impresioniste, pozitiviste, filosofie a cărei valabilitate a încetat demult. Ba mai mult, atunci când un distins critic literar, Pompiliu Constantinescu, a încercat să adâncească opera unui poet în perspectiva unei filosofii autohtone, s'au ridicat proteste vehemente împotriva lui, ca și cum vigoasă filosofie românească ce se desvoltă astăzi, n'ar putea să-și dea roadele și în domeniul criticii literare.

D-l Petru P. Ionescu semnează un articol: „*Vivificarea conceptului*”, în care încearcă să desbrace conceptul de notele lui rigide și abstracte, pentru a-l face mijloc viu și expresiv de revelare și înțelegere a adâncurilor.

Comentând învățăturile lui Neagoie Basarab către fiul său Teodosie, D-l Constantin Noica militează, în articolul intitulat: „*Pentru o altă istorie a gândirii românești*”, pentru o descifrare a tălcului existenței umane, prin explorarea, analizarea și elaborarea materialului de gândire ce ni-l furnizează istoria vieții noastre obștești. Fiind un studiu condensat și judicios, credem că va trezi un viu interes în lumea gânditorilor consacrați, mai ales că pledează pentru o cauză ce n'a fost indeajuns sprijinită.

Grigore Popa ne familiarizează cu articulațiile filosofiei existențialiste, în eseul ce poartă titlul: „*Existențialismul*”. Autorul este un pasionat și iscusit interpret al filosofiei kierkegaardiene, străduindu-se mereu s'o facă cunoscută publicului nostru românesc. Pornind dela textele operei lui Sören Kierkegaard, Grigore Popa arată că filosofia existențialistă pune preț pe insul ce-și trăiește viața în slujba unei idei. Individul filosofează din necesitatea de

a-și înțelege propriul său chin sufletesc, fiind mistuit — totodată — de dorința fierbinte a izbăvirii. Existențialismul este „un stil de viață, propriu celui pasionat de țăriile fără de moarte ale spiritului și de frumusețe, cu mare accent ziditor, a adevărului trăit” (pag. 65)

Articolul D-lui Victor Iancu despre „*Problema formei în estetică*” abordează o problemă controversată și amplu discutată de esteticienii tuturor timpurilor, ajungând la concluzia, după ce face un excurs în istoria culturii omenești, că forma în estetică nu este numai contur ci și ritm și principiu.

Rubrica recenziilor e la același nivel superior ca și la primul număr, având colaborarea aceluiași condeie dotate și încercate. Am putea face și remarcă — credem pe deplin întemeiată — că recenziile dau, nu numai rezumatul fidel al unor opere filosofice valoroase, ci iau o atitudine, pun probleme și strecoară — discret — observații întregitoare în legătură cu lucrările pe cari le discută. În acest număr semnează recenzii: V. Iancu (Studii istorico-filosofice de I. Petrovici), Z. Barbu (Două introduceri și o trecere spre idealism de C. Noica) și Gr. Popa (Istoria Logicei de Nae Ionescu).

Rubrica „Notelor” e consacrată discuțiilor privitoare la problemele filosofice ce chinuesc sufletul marilor însingurați, precizându-se, la sfârșit, și obiectivul pe care îl are revista în ansamblul culturii românești.

Având rezumate articolele din sumar în limbile: italiană, franceză și germană, revista „*Saeculum*” este o oglindă a gradului de neastâmpăr metafizic ce infierbântă țâmpa marilor noștri gânditori. Fără a fi programată — în prealabil — conform unor tipare ideologice, revista „*Saeculum*” vrea „să dovedească că în România se face filosofie cu simțul de răspundere dictat de prezența conștientă a unei culturi” (pag. 115).

I. BRADU

„*Luceafărul*”, An. III, Serie nouă, Nr. 1, 2, 3, (Sibiu)

Călcând pe urmele marelui său părinte, „*Luceafărul*” sibian al zilelor noastre își impune prezența dela număr la număr. Două sunt, în deosebi, obiectivele, în care această revistă își taie vad tot mai adânc: cultura și naționalismul. E tocmai ceea ce ne cere imperativul vremurilor. În Nr. 1. semnează poezii Grigore Popa, Ion I. Vintilă, Doina Iacob, Octav Sargețiu, Eugenia Mureșanu, Ion Potopin, Dem. Gh. Nolla, Ioan Râmbu și George Păun. Proza e reprezentată prin Ion Agârbiceanu, cu nuvela „*Pe linie moartă*”. Eroul e profesorul Savu Murgu, de limbi clasice, trecut la pensie. Actul e sărbătorit de colegi și admiratori, cu banchet și cuvântări elogioase. Dar Savu Murgu se adaptează cu greu situației. Nu mai continuă nici versiunea *Odiseei*. Îmbătrânește văzând cu ochii, își tiranizează pe Vasilică, elevul de serviciu. Dar când acesta îi spune că latina și greaca n'o mai știe nimeni ca Savu Murgu, încep u a suspina, strânse la piept pe băiat, îl sărută și îi lăasă în palmă un bilet de una mie lei. — Prof. Coriolan Petreanu comentează arta pictorului Octavian Smigelschi, la 30 de ani dela moarte, cu câteva

reproduceri, din minunatele lui pânze. Insemnări și recenzii întregesc, ca de obicei, și acest număr. — Caetul pe Februarie (Nr. 2) este dedicat scriitorilor din Ardealul de Nord. Colaborează Teodor Murășanu, Iosif Morușan, Virgil Șotropa, Ion Cherejan și Lucian Valea cu versuri, iar Eugenia Mureșanu cu două schițe. Victor Iancu comentează „Scrisul românesc din Ardealul de Nord” și precizează unicul sens care trebuie dat articolului d-sale anterior „Dela cultura majoră la literatura calendarelor”. Din cronicile bogate și variate ale acestui număr se ridică viril și rezolul răspunsul scris de Olimpiu Boitoș la însinuările și răstălmăcirile unor publicişti unguri din Ardealul de Nord despre o pretinsă „aversiune” a Românilor din Ardeal față de marea masă a românismului transcarpatin. — Nr. 3, aduce remarcabilele poezii semnate de Zorica Lațcu (Întoarcere, Un oaspe) și Ștefan Aug. Dojinaș (Jucătorul de șah). În proză își face debutul tânărul prozator, despre care se va vorbi, I. Cârja-Făgădaru, cu nuvela „Bătaia”, subiect din viața moșilor. Gh. Tulbure, un prieten al marelui poet Oct. Goga, publică câteva scrisori primite dela poet. — D-l Victor Iancu continuă discuția asupra naturii valorilor estetice cu Al. Dima, iar d-l Ol. Boitoș, prezintă cartea de versuri „Plaiuri” a lui Petre Pascu.

SILVIU BARDES

Editura „Dacia Traiană” din Sibiu

Puține sunt în provincie acțiunile destinate să contribuie într-o largă măsură la imprimarea operelor literare ale scriitorilor noștri ce trăiesc departe de Capitală și fără posibilități de a pătrunde în editurile ei. Și din această cauză, majoritatea scriitorilor — mai ales a poezilor — din restul țării, se văd nevoiți să-și scoată cărțile pe cont propriu. — În asemenea împrejurări au luat ființă la noi — în Ardeal — unele „Colecții” în sânul cărora au apărut câteva cărți de frumoase realizări artistice ale tinerilor scriitori ardeleni. —

Aceste colecții purtau întotdeauna numele revistelor în jurul cărora se grupau scriitorii; așa am avut: Abecedar, Pagini Literare, Lanuri, Symposion, Familia, etc. Cărțile apărute în astfel de colecții, s'au bucurat de o bună primire din partea criticei, dovadă că ele erau de neîgăduită valoare literară și artistică.

Un început bun — pe teren editorial — a fost marcat de Miron Neagu din Sighișoara, care s'a arătat a fi destul de activ și bineintenționat în ce privește tipărirea cărții literare în Ardeal — În editura Miron Neagu, au apărut multe cărți bune de proză și poezie și deaceia am rămas surprinși de faptul că în ultimii ani și-a încetat activitatea, după ce a înregistrat un frumos succes moral, care i-a adus și unele avantajii, iar datorită lor s'a rezumat numai la tipărirea imprimatelor pe seama instituțiilor, realizând beneficii materiale.

Astăzi. întâlnim o altă editură: „*Dacia Traiană*“ din Sibiu, care pe lângă vechile preocupări de tipărirea publicațiilor „*Astrei*“ vedem că — în ultima vreme — și-a înscris în program editarea unor cărți de o rară valoare literară și științifică. — Astfel au fost editați unii din cei mai distinși scriitori și oameni de știință ai Ardealului și anume: Lucian Blaga, Victor Papilian, Aurel P. Bănuțiu, Emil Cioran, etc.

Cărțile apărute în această editură ardeleană, se prezintă într'o ținută grafică din cele mai alese, rivalizând cu oricare editură din București, fie ea chiar și a „*Fundației Regale pentru literatură și artă*“. — La baza acestor afirmații stau mai ales cărțile poezului Lucian Blaga: „*Opera Dramatică*“ apărută în două volume mari și „*Nebănuitele trepte*“ înmănunchiere de versuri nouă, pusă în vânzare, odată cu apariția celor dintâi ghiociei ai primăverii.

Acțiunea întreprinsă de editura „*Dacia Traiană*“, din Sibiu, e o dovadă în plus că se pot înfăptui lucruri mari și în provincie, dacă există inimi înțelegătoare și minți luminate care să se alăture unei înalte idei, sortită să contribuie la progresul literaturii și culturii românești.

Editura „*Dacia Traiană*“ din Sibiu, condusă de un director în persoana d. Ion Bucșan și un consiliu, având capital și personal românesc, și-a înțeles pe deplin menirea, fiind dispusă să acorde binevoitorul sprijin, în cea mai mare măsură, scrisului nostru, dacă situația viitoare, nu va tăia orice avânt în acest domeniu.

Se intenționează încă — după cât știm — ca acestei edituri să i se dea o mare amploare, având în vedere tipărirea de cărți serioase de literatură și știință, a căror apariție să evedențieze potențialul de creație al provinciei noastre.

În acest fel „*Dacia Traiană*“, care nu are nicio legătură cu societatea anonimă a fostelor imprimerii evreiești din Sărindar, ce-i poartă numele, vrea să devină una din cele mai mari edituri din cuprinsul Ardealului, dând tot concursul scriitorilor de pe aceste meleaguri, prin editarea și difuzarea cărților literare și științifice, cărora Capitala le arată prea puțină înțelegere.

Gândul de care este călăuzit, în special directorul acestei întreprinderi editoriale românești, este cât se poate de bun și de-a-ceeă am dori ca și Dumnezeu să-i stea în ajutor.

DIMITRIE DANCIU